

ORBÁN SZABOLCS

Az elitek változása a rendszerváltozástól napjainkig

Az elit csoportok tagjainak behatárolása a régmúlt korokban sokkal egyszerűbb volt, mint manapság, ugyanis bizonyos státuszok, státuszszimbólumok és beosztások egyértelműen jelezték azt, hogy ki honnan jön, vagy hova tartozik, ez mára egy nehezebben követhető jelenséggé vált. A tagok nagy része az idők folyamán lehetőleg mindig a háttérbe húzódott, ezzel igyekezett a társadalmi helyzetét, pozícióját tartani, vagyonát védeni. A múltban, ennek az egyik lehetősége az volt, hogy tartva magukat a tradíciókhoz, ahogy mondani szokták „pénz a pénzzel – vagyon a vagyonnal házasodott”, így kisebb volt annak az esélye, hogy az örökölt birtokok, címek és az ezekkel járó előnyök elaprózódnak. Azonban időközben megváltoztak az értékek és a szabályok, illetve az azokat diktálók személye is, hiszen Magyarországon több politikai irányzat és számos értékrend váltotta egymást, melyek következtében mind a politikai, mind a gazdasági, mind a szellemi elit változott. Legutóbb az 1989-es rendszerváltozással távozott az évtizedeken keresztül a társadalmi rendet és kultúrát meghatározó személyek nagy része, és a helyükre részben egy teljesen új értékeket hirdető, más önképpel és tervekkel bíró vezető réteg lépett. Ezen időszakban számos elit vizsgálatra került sor, és azon időszak egyik kedvelt témája volt az elitek újjászületésének a megfigyelése, elemzése, de naprakész anyagokat gyűjteni azonban még ma sem olyan egyszerű.¹

Arra keresem a választ, hogy az 1989-es rendszerváltozás előtt, illetve után milyen tényezők determinálták az elitbe kerülés útjait, különös tekintettel a gazdasági elitre vonatkozóan, továbbá ezen szegmens vonatkozásában a tagok korábbi társadalmi pozíciói, kapcsolati tőkéi és személyes rátermettségük mennyiben és hogyan befolyásolták az elit pozícióba kerülésük folyamatát. Feltételezem, hogy a régi és az új generációk valamilyen szinten kötődnek egymáshoz, illetve, hogy az idősebb generáció már a rendszerváltás előtt is komoly vállalkozóként tevékenykedett, és a privatizáció során még jobb üzleti lehetőségekhez jutott. A karrierutak, a különböző generációkhoz tartozó elittagok vagyonosodásának története, életútja ezt alátámasztja, kijelöli mindazok körét, akiket a magyar gazdasági elitbe sorolunk, és megmutatja azokat a közös pontokat is, amelyek alapján meghatározható, hogy miben is változott a magyar elit és miként jelenik meg ma.²

¹A legutóbbi nagy és teljeskörű kutatás Kovách Imre professzor úrhoz és munkatársai munkásságához fűződik, amelynek anyaga 2010-ben jelent meg, ez a mű rendkívül fontos adatokat és kutatási eredményeket reprezentál, melyeket dolgozatomban én is tovább elemzek. KOVÁCH IMRE: Elitek a válság korában. Magyarországi elitek, kisebbségi magyar elitek. Bp., 2011. 9–523.

²Az elemzett karrierutak, önéletrajzok, interjúk nyilvánosak.

Elitek típusai

Az elitcsoportok tagjainak a meghatározása minden korban és minden időszakban annak felelt meg, hogy kik voltak azok, akik a népesség életét viselkedésükkel, döntéseikkel, vagy éppen akaratukkal befolyásolni tudták. Mivel régebben az emberekre nagy hatásuk volt az egyházi vezetőknek, így sokáig ez a csoport is egy elitet alkotott, de mellettük meg kell említeni még a felső katonai vezetőket is, akik évtizedeken, évszázadokon át meghatároztak egy különálló elit csoportot. Napjainkban a társadalomtudomány bevett felosztása az elitet politikai, gazdasági és kulturális elit csoportokra osztja.

- Ezek közül a hétköznapiakban, és a köznyelvben a leggyakrabban emlegetett a politikai elit, annak ellenére, hogy a közvéleménykutatások alapján egyben ez a legnegatívabban megítélt csoport is. Összességében a döntések jogát kisajátító, azt intézményesen monopolizáló csoport. Hatalmi súlya és a többi elittel szembeni elkülönülése annak függvényében alakul és változik, hogy egy országban milyen magának a politikai életnek a jellege és szervezeti rendje, vagyis, hogy hogyan viszonyul egymáshoz az állam és társadalom. Más néven kormányzó elitnek is szokták nevezni, utalva ezzel ezen szegmens politikai felsőbbrendűségére.³

- A gazdasági elit a gazdasági hatalomhoz, gazdasági pozíciókhoz vagy a gazdasági életben különleges karakterszempontokhoz köthető. Azok az uralkodó csoportok alkotják, amelyeknek tagjai megkülönböztetett jelentőségre a gazdasági újratermelési folyamatokban mutatkozó döntési és befolyásolási kompetenciájuk révén tesznek szert. A legvagyonosabbak között rendszerint azokat találjuk, akik örökösökként kerültek elit pozícióba, és mögöttük akár több generáció vagyongyűjtése áll. A csoport azonban nem szűkül le csak a leggazdagabb mobiltőkék tulajdonosaira, olyanok is beletartoznak, akik csekély tőketulajdonuk mellett a gazdaságpolitika kimelet pozícióinak birtokosaként egyaránt széles körű döntési hatalmat élveznek.⁴

- A kulturális elit tagjai közé sorolhatjuk a tömegtájékoztatási intézmények vezetőit, a napilapok, hetilapok és folyóiratok vezetőit, a tudományos és kulturális szervezetek, illetve az egyetemek és főiskolák vezetőit, továbbá a nemzeti és nemzetközi kiemelkedő díjak jutalmazottjait, továbbá a könnyűzenei díjak nyertesait is, akik az emberek és az egész társadalom nézeteit, gondolkodásmódját az általuk megosztottakkal alakítani és befolyásolni tudják.

A II. Világháborútól az Ezredfordulóig

A második világháború befejezésének időszakában nyilvánvaló volt, hogy az európai politikai erőviszonyok megváltozása, a Horthy-rendszer összeomlása, a hazai politikai mezőny átrendeződése kedvező feltételeket teremt a demokratikus társadalmi reformok végrehajtásához. Megvolt ugyan az esélye egy új elit kialakulásának, ez azonban mégsem következett be, ugyanis a háború lezárását követően a

³GYÁNI GÁBOR ÉS KÖVÉR GYÖRGY: *Magyarország társadalomtörténete*. Bp., 2006. 148.

⁴LENGYEL GYÖRGY: *A magyar politikai és gazdasági elit EU-képe*. Bp., 2008. 24.

Szovjetunió hadserege felszabadítást ígérve elfoglalta egész Közép-Európát, többek között Magyarországot is, mely lépés végleg véget vetett a nemesség elsőbbségének és megkülönböztetett helyzetének. A magyar főnemesi családok túlnyomó része külföldre menekült, egy részük az üldöztetések és kényszerszolgálat táboraiban áldozatul esett, és egy igen kevés részük beolvadt az új társadalmi rendszerbe.⁵

Az újonnan elfogadott földreform és az előjogokat, rangok és címek viselését eltörölő 1947. évi IV. törvény ebben az időszakban lényegében felszámolta az arisztokráciát, mint elitcsoporthoz. Az új diktatórikus rendszer bevezetése következtében aztán egy centralizált tervgazdálkodás indult el. 1956-ra aztán az erőszakosan megvalósított szovjet modell, a nehézipari termelés túlzott erőltetése, majd ezek következményeként az emberek életszínvonalában bekövetkezett negatív irányú változás, valamint az állampolgárok elnyomása elvezettek az indulatok fellángolásához, mely felkeléshez vezetett.

A 70-es évek vége felé aztán a forradalom alatt megalakult MSZMP főtitkára, Kádár János politikája megváltozott, és az új gazdasági mechanizmus program keretében gazdasági konszolidációt hajtott végre, aminek következtében megnőtt a pénz szerepe, és megjelent a pénzbeli nyereség.

Az 1980-as évek közepére a Szovjetunió meggyengülésével csökkent Magyarország függése Moszkvától, majd a felgyorsult eseményeket követően 1989 október 23-án kikiáltották a Magyar Köztársaságot, amikor is a politikai változásokat a gazdasági élet gyökeres átalakulása is követte. Szükség volt a privatizációra, hogy elősegítsék a piacgazdaság kialakulását a térségben. A meghatározó ideológia az volt, hogy az állami és szövetkezeti szektornak lényegében el kell tűnnie. Megkezdődtek az állami és szövetkezeti tulajdonok privát tulajdonba történő juttatása, ami egyenes úton vezetett a szocializált szektor összeomlásához.⁶

A jövedelem több mint 20 százalékkal, az ipari termelés 30 százalékkal, a mezőgazdasági termelés még ettől is többel csökkent, közben a munkanélküliség tíz százalék fölé emelkedett. A változások eredményeképp bekövetkezett a középrétegek nagy részének leszakadása és a szegények további lesüllyedése, kitörési lehetőségeik teljes felszámolódása. A felgyorsított jelentős piacvesztés és a be nem kalkulált jövedelemvisszaesés körülményei között az önértéküket keményen érvényesítő elit és a hozzájuk kapcsolódó társadalmi csoportok csak a társadalom többi részétől való vagyon és jövedelem átcsoportosítással voltak képesek a maguk számára méltányosnak ítélt életszínvonal és jövedelem átmentésére.⁷

A leglényegesebb politikai folyamatok aztán az 1989-es év végén és az 1990-es év elején lezajlottak. A gazdasági elit cseréje ugyan már a rendszerváltás előtt megkezdődött, mellyel egy fiatalabb, magasabb társadalmi presztízsű csoportból érke-

⁵HARMAT ÁRPÁD PÉTER: A magyar arisztokrácia története és helyzete napjainkban. <http://kiralyiudvar.lapunk.hu/?modul=oldal&tartalom=1138201#.VtHUYjZiCRs>. (a letöltés ideje: 2015. 12. 21.)

⁶A gyors gazdasági átállás a Kádár-rendszer végén jellemző enyhülési folyamatnak is köszönhető volt, ugyanis a rendszerváltás előtt már sokkal magasabb volt a magántulajdon aránya, mint a környező posztiszocialista országokban. Az ország külkereskedelme is nyitottabb volt, mint a többieké. Így a lakosságot nálunk nem sokkolta annyira a hirtelen átmenet a tervgazdálkodáson alapuló államszocialista gazdasági rendszerből a piacgazdálkodásba. KOVÁCH IMRE: A társadalmi integráció a jelenkori Magyarországon. Bp., 1994. 256.

⁷KOVÁCH IMRE: i. m. 359.

ző társadalmi réteg áramlott be. Ezzel szemben pedig a politikai elit szerepe talán még soha ennyire nem értékelődött fel, mint ebben az időszakban, ugyanis a demokratikus intézményrendszer kialakítása és a privatizáció felügyelete révén döntő módon ellenőrizték és befolyásolták a korábbi állami vagyon és a tőkejavak újraleosztását, amivel ellenőrzésük alatt tartották a gazdasági elitben zajló folyamatokat, és a többi elitesz csoport egy részét is.⁸

A gazdasági elit

A közvélekedés szerint az elitek csoportjába a tehetősök, dús gazdagok tartoznak, hiszen a nagy vagyonnal rendelkező embert mindenki egy sikertörténet főszereplőjének tekinti, aki élő bizonyítéka annak, hogy akár a nulláról indulva is gazdaggá, akár milliárdossá válhat valaki.

A történelmi áttekintés során látható volt, hogy a rendszerváltás és az azt követő évek ezen elitszegmensben is nagy átalakulást hoztak, egy új generáció megszületését eredményezték, ugyanis ezen csoportban a nemzedéki elitcsere sokkal egyenletesebbnek és folyamatosabbnak bizonyult, mint a politikai, illetve a kulturális elit esetében.

A gazdasági elit a változás időszakában megkülönböztetett figyelmet kapott, mivel várható volt, hogy a piacgazdasági fordulatot követően a gazdasági tőkék feletti rendelkezés jellege és eloszlása minden más tőkefajtánál erősebben határozza majd meg a szocializmust követő korszakot.⁹

A magyar vállalatvezetők és a velük részben összefonódó pártállami irányító apparátus a vállalati vagyonok nagyobbik részét a privatizáció keretében, nagy pénzért eladták, és az így befolyó pénzből a kormány az államadósságot csökkentette. De itt igazából nem arra kell gondolni, hogy aki éppen vezetői pozícióban ült, az vásárolta meg a saját vállalatát. A tulajdonért egy-egy iparágon, üzletágon belül is éles verseny folyt, amely sokszor több évig is eltartott, miközben a cégek vezetőit esetlegesen már többször le is cserélték. Ehhez pénze és hitele persze csak a gazdasági elitnek, vagyis a vállalati és vállalkozói elitnek volt, de ez elvileg nem volt akadály a korrekció számára, hogy megfelelő módon akár 10-szer, 20-szor nagyobb hitelhez jusson valaki.

A privatizáció azonban nem hozott annyi eredményt, mint amit a magánosítás hívei vártak, de nem okozott annyi kárt sem, mint amennyit a privatizációt ellenző szakemberek feltételeztek. A folyamat egy kiábrándultságot szült, hiszen egyrészt gazdasági értelemben a rendszerváltás nem hozta meg azt az eredményt, mint amire leginkább számított a közvélemény, ugyanis mindenki azt hitte, hogy hazánk felzárkózik a nyugati országok életszínvonalához, de mi hiába növekedtünk, párhuzamosan a versenytársaink is ugyanebben a tempóban haladtak előre.

⁸SZALAI ERZSÉBET: *A gazdasági elit a magyarországi újkapitalizmusban*. Bp., 1999. 163.

⁹A gazdasági elit Szalai Erzsébet újstruktúra-modelljében, illetve Kolosi Tamás struktúraleírásában jelenik meg először önálló társadalmi réteggént, illetve csoportként. Szalai úgy látja, hogy a késő-kádári technokrácia, mint a legerősebb tőkekonvertáló képességgel rendelkező csoport, dominálja a rendszerváltás utáni magyar elitet, ami az alárendelt politikai és kulturális elitek segítségével képes megvalósítani az érdekeinek megfelelő neoliberais gazdaságpolitikát. KOLOSI TAMÁS: *Tagolt társadalom*. Bp., 1987. 68.

Másfelől Magyarországon, mint valamennyi posztoszocialista országban már történelmi léptékekkel mérve is hosszú idő óta tartott a kihátrálás a szocializmus, a központosított tervgazdaság világtörténelmi zsákutcájából, mely végül nem a magyar nép egyértelműen kifejezett akaratából történt, hiszen a Szovjetunió összeomlása indította be a változásokat.¹⁰

Az első tíz évben egyetlen más kelet-európai ország sem volt képes a gazdasági átalakulás érdekében annyira kihasználni a globalizációt, mint hazánk. A környéken, kisebb-nagyobb időbeni eltéréssel mindenhol megindult a piacgazdaságok átalakulása, de egyik országban sem haladt olyan ütemben, mint nálunk.

Tehát egy kicsit számosítva a történéseket, megnézve a gazdasági elittagok cégeit, látszik, hogy azok közel 75 százalékát a kilencvenes években alapították. 1990 előtt csak a vállalatok 14,9 százaléka működött, és mindössze a 11,1 százalékukat alapították meg csak 2001 után.¹¹

Az állami tulajdonú nagyvállalatok után az egyéni tulajdonban levő cégek méretének relatív növekedése volt a legnagyobb, ugyanis míg 1996-ban még több mint ötven százalékuk csak viszonylag kis bevétellel rendelkezett, addig 2000-re már bevételüket többszörözték, fölülreprezentált vállalati csoporttá nőttek ki magukat. Ezen évek szerepét az érzékelteti az elitbe emelkedés szempontjából a legjobban, hogy a 2009-es elit negyede került 2001-et követően elitpozícióba, a negyven év alattiak aránya pedig 18,4 százalék volt, de ennek ellenére az új gazdasági elit 89 százaléka már 1989-ben is valamilyen vezető pozícióban volt és 38 százalékuk esetében a vállalati hierarchián belül zajlott a pozícióváltás.¹²

A rendszerváltozást követően a gazdasági elit átlagéletkora már nem változott számottevően, és az elmúlt 25 évben egyenletes átalakulást mutatott, vagyis nőtt az eliten belül a 60 év felettiek aránya, míg a 40 év alattiak aránya lényegében nem változott, amely az elit öregedésére utal. Ennek azonban az is volt az oka, hogy mint említettem, csak a kilencvenes évek elején nyílt nagyobb lehetőség a fiatalabb korosztályok előtt a gazdasági elitbe emelkedéshez, mely tendencia és a cserélődés lelassult az ezredfordulót követően. Ami a tagok iskolai végzettségét illetve, a szocializmus utolsó periódusában gyakorlatilag ezen szegmens tagjai is rendelkeztek egyetemi vagy főiskolai végzettséggel. Az ezredforduló környékén a felsőfokúak végzettsége ugyan 41 százalék környékére esett, de ez már 2009-ben lényegesen magasabb végzettségű elittagokat mutatott, ami átrendeződésre és professzionalizálódásra utal, továbbá azt is jelzi, hogy a több lábon állás jelentette a

¹⁰A magánosítás következtében sok külföldi is megjelent az országban befektetési szándékkal, de a külföldi tőke beáramlásának fő csatornája mégsem a privatizáció volt, hisz 1990 és 2010 között a privatizáció útján érkező külföldi tőke aránya a 20 százalékot sem érte el. A beérkezett tőke 80 százaléka új, zöldmezős beruházás, illetve az itt megtermelt profit visszaforgatásának eredménye volt. - A zöldmezős beruházásnak olyan ipari vállalkozást nevezünk, amely egy korábban mezőgazdasági művelés alatt álló területen jött létre. A telephely teljes egészében újonnan létesül előzmények nélkül. Mihályi Péter: *A magyar privatizáció enciklopédiája*. Bp., 2010. 818.

¹¹Kovács Imre és kollégái az *Elit*ek a válság korában Magyarországi elit, kisebbségi magyar elit könyv megírása során 2001-ben és 20-ben 3568 elithez tartozó személyt kerestek meg a magyarországi gazdasági, kulturális, politikai és kisebbségi elit, valamint a romániai és szlovákiai magyar kisebbség gazdasági és kulturális elitje köréből, és ezen adatok összegzése alapján határozták meg ezeket az arányokat. KOVÁCS IMRE: *Elit*ek a válság korában. Bp., 2011. 294.

¹²SÁGI MATILD: *Elégedettség az átalakuló társadalmakban*. Bp., 2006. 153.

felemelkedés egyik útját. A családi minta kapcsán arra derül fény, hogy a fizikai dolgozók leszármazottainak aránya több mint kétharmad, de természetesen minél korábbi generációt vizsgálunk a szellemi dolgozók aránya az egész társadalomban is annál alacsonyabb.¹³

Köszönhetően a végbement változásoknak, az országunkat ért hatások következtében igencsak fel kellett zárkózni Európához. A naprakészség szükségessége miatt a gazdasági elit már a politikai életben is mindinkább aktívabb, mint valaha is volt, de ez elsősorban elitpozíciójának a stabilitását és a tulajdon működtetésének a biztonságát szolgálja. Az azonban ennek ellenére a közvélekedéssel szemben az mégsem igaz, hogy ezek az emberek személyükben bármikor is meghatározó befolyást tudtak volna gyakorolni az országot irányító nagy parlamenti pártokra, vagy pláne a politikai változások végeredményére.¹⁴

A gazdasági elit szereplői közül kiemelek párat, ugyanis az általam elemzett nyilvánosan is elérhető életutak során három gazdasági elittípussal találkoztam, melyek összetétele lehetővé tesz egyfajta demográfiai tipizálást, és következtetni engednek arra, hogy hogy is történhetett ezen személyek felemelkedése, és mit tettek a sikerükért.

Az első csoportba azokat soroltam, akik már a rendszerváltozás előtt komoly szerepet töltöttek be az üzleti életben, vagy olyan állami cégeknél, amelyek továbbélése során jól helyezkedve és kihasználva a lehetőségeket tovább kamatoztatták az addig megszerzett kapcsolati tőkéjüket. Ők az idősebb generációhoz tartoznak.

A második csoport a rendszerváltozás előtt és alatt ugyan nem rendelkezett még azokkal a lehetőségekkel, amelyeket kihasználva gyorsan juthatott volna nagy vagyonhoz, azonban a privatizáció után, a kilencvenes években nagyot gondolva, és egy merészet lépve belevágtak egy vagy több olyan üzletbe, amely mára már komoly profitot termel.

A harmadik csoportba végül azokat soroltam, akik a rendszerváltozáskor még tanultak, vagy éppen ifjú pályakezdőként csak kóstolgatták az üzleti életet, de tudatos üzletpolitikával mára komoly üzletemberekké váltak.

Az első csoport

Az elsők között találjuk **Kapolyi László** volt ipari minisztert, aki 1950-ben érettségizett majd a Budapesti Műszaki Egyetemen 1954-ben hid- és szerkezetépítő mérnökként végzett, 1957-ben a Nehézipari Műszaki Egyetemen bányamérnöki diplomát majd 1962-ben Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen ipari közgazdász oklevelet szerzett. Már 1961-ben elhelyezkedett tervezőként a Mélyéptervnél. 1953 és 1976 között a Tatabányai Szénbányáknál kezdetben beosztott mérnök, majd

¹³KOVÁCH IMRE ÉS KRISTÓF LUCA: Elitek a válság korában. Bp., 2011. 239.

¹⁴Bokros Lajos több nyilatkozatában és írásában rámutatott, hogy legalább három oka volt annak, hogy nálunk nem került az állami vagyon oligarchák kezébe. Annak akadálya volt az európai uniós csatlakozás, ami piacbarát, versenypárti jogi és intézményi megoldásokat kényszerített rá az országra, továbbá, hogy a magyar gazdaság nyitott volt, a piaca kicsi, ezért a versenytől nem lehetett elzárni a hazai vállalatokat, bármennyire is szerették volna ezt a tulajdonosok elérni. http://www.es.hu/bokros-lajos;melleklet_elvesztett_evtized_140_pont;2014-01-02.html (a letöltés dátuma: 2015. 11. 23.)

üzemvezető főmérnök, később főosztályvezetőként tevékenykedett. 1976-ban a Nehézipari Minisztériumban kapott miniszter-helyettesi kinevezést. 1981 és 1983 között az Ipari Minisztérium energetikai államtitkára volt. 1987-ig a Grósz-kormány ipari minisztere, ezután egy évig energia-politikai kormánybiztos. 1988–1989-ben a Minisztertanács mellett működő Tanácsadó Testület társelnöke. 1989-ben megalapította a System Consulting Kft-t, melynek ügyvezető igazgatója, a cég részvénytársasággá történt átalakulása után az igazgatótanács elnöke lett, majd elnöke-vezérigazgató. Cége a rendszerváltozáskor fennálló orosz államadósság törlesztésében is részt vett. 1990-ben független országgyűlési képviselőjelölt, majd 1991-től a Magyarországi Szociáldemokrata Pártban tevékenykedett. 2010-ben ő a leggazdagabb parlamenti képviselő.

Másodikként **Fenyő János** életútját mutatom be, akit a családja orvosi vagy jogi pályára szánt, de ő nem ment végül egyetemre. Az érettségi után 1974-ben fotós szakvizsgát tett, 1976–1977-ben a Magyar Újságírók Országos Szövetségének újságíró iskoláját végezte el. Az 1980-as évek elején aztán Amerikába ment dolgozni és világot látni. Onnan 1987-ben tért haza, amerikai állampolgárként állítólag egy kb. 70 ezer dolláros bankszámlával. A következő évben aztán megalapította a Vico céget, amely a hazai videokazetta-terjesztés és kölcsönzés birodalma lett. Ezek mellett a Nők Lapját majd a Rádió és Televízióújságot is megszerezte, amiket a Vasárnapi Hírek, a Buci Maci, a Családi Lap, a Tina, a Bravo-lapcsalád és 1994-től a Népszava követett. 1998. február 11-én gyilkosság következtében elhunyt. Életútja, és láthatóan munkássága jól mutatja, hogy egy olyan időszakban kezdett el foglalkozni egy népszerű dologgal, amire akkoriban a legnagyobb piac volt.

Egy, az idősebb korosztályhoz tartozó mágán, **Demján Sándor** 1965-ben szerzett diplomát a budapesti Kereskedelmi és Vendéglátóipari Főiskolán. Az iskolai évek után az ÁFÉSZ-nél helyezkedett el, ahol egyre magasabb pozíciókba lépett. 1973 és 1986 között a Skála szövetkezeti közös vállalatnak volt a vezérigazgatója. 1986-90 között a Magyar Hitelbank elnöke volt, továbbá az alapítók egyike. 1990-től a Közép-európai Fejlesztési Társaság, 1991-től a Közép-európai Beruházási Társaság vezérigazgatója. 1996-ban megnyitotta a Bank Centert, a Gránit Pólus Rt.-t és a Pólus Centert. 1996-tól az általa létrehozott TriGránit Fejlesztési Zrt. elnöke. 1999-ben megnyitotta a WestEnd City Centert, ezt követte 2000-ben a Pólus City Center megnyitása, majd 2005-ben a Silesia City Center nyitása Katowice városában. 2010-ben belépett a bankszektorba is, amikor megvásárolta a Wallis Zrt.-től a Milton Bankot, amit átkeresztelt Gránit Bankra. Ő tipikusan az az elittag, aki a rendszerváltozás előtt már komoly presztízzsel rendelkezett, és a változás éveiben kihasználva az adott lehetőségeket a legelső helyre lépett.

A következő, elmúlt negyed századot ugyancsak meghatározó személyiség **Várszegi Gábor**, aki rockzenészként debütált a hetvenes évek közepén. A Gemini együttes basszusgitárosa volt, majd amerikában próbált szerencsét. Hazatérve, 1984-ben megalapította a Fotex-et, majd neve hozzákapcsolódott több, az egykor híres kereskedelmi láncokhoz, mint a Domus, az Azúr, a Keravill és az, Ofotért. A Fotex cégcsoport 2009-ben tette át székhelyét Luxemburgba, majd később a budapesti tőzsdét is elhagyta. Manapság az ingatlan hasznosítás adja a Fotex-csoport értékét, amelyhez hozzátartozik még az Ajka Kristály és a Balaton Bútorgyár is. A foci bü-

völetében 2001-től rövid ideig a Fradit is birtokolta. Idejének nagy részét az Egyesült Államokban vagy Hollandiában tölti, csak ritkán látogat Budapestre.

Nem annyira ismert, de mindenképp tiszteletreméltó **Bojár Gábor** munkássága, aki az Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerzett fizikus diplomát 1973-ban. 1973 és 1981 között az Eötvös Loránd Geofizikai Intézet matematikai csoportvezetője volt. 1982-ben két társával megalapítja a Graphisoft nevű céget. Irányítása alatt a vállalat multinacionális építészeti, építőipari szoftverfejlesztő és értékesítő céggé vált, melynek Informatikai részlegét 2006-ban értékesítette a német Nemetschek cégnek. A vezetése alatt kifejlesztett egyik program a világ első 5 AEC CAD vállalata között szerepel a személyi számítógépen futó építészeti, építőipari tervezőszoftverek piacán. A Graphisoft termékeit közel százezer építész illetve építőipari szakember használja a világ 80 országában.

Igen ismert személy **Simicska Lajos** üzletember is, aki 1979-ben érettségizett a székesfehérvári Teleki Blanka Gimnáziumban, matematikára szakosodott osztályban. 1983-ban, másodéves egyetemistaként lett a Bibó István Szakkollégium tagja. Egyetemi éveit követően több pénzügyi vállalkozásban volt érdekelt, majd miután a Fidesz megnyerte az 1998-as választást, Simicskát az APEH elnökévé nevezték ki. Vezetése alatt az adóhivatal 1999. július 31-ig csaknem 170 milliárddal több adóbevételt szedett, mint az előző év azonos időszakában. 1999. augusztus 30-án lemondott le az APEH-elnökségről. Ezután hosszabb időre ismét eltűnt a nagy nyilvánosság elől. A Mahir mellett ekkor kezdett felfutni az építkezésekben egyre fontosabb szereplővé váló Közgép, ami ugyancsak a tulajdonában van. 2014-ben Magyarország egyik legbefolyásosabb emberének tartották.

A második csoport

A második csoportot meghatározó tagok közé sorolható **Csányi Sándor**, aki 1971-ben érettségizett. Az érettségit követően felvették a Pénzügyi és Számviteli Főiskolára, ami után a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Pénzügyi szakát végezte el. 1986-ban a Magyar Hitelbank főosztályvezetője lett, majd 1989-től az Országos Kereskedelmi és Hitelbank stratégiai vezérigazgató-helyettese. 1992-ben a OTP Bank Rt. elnök-vezérigazgatójává nevezték ki. Ezen a poszton teljesedett ki a munkája, mely során először átalakította a bank vezetését. Ebben az időszakban a keményen dübörgő második privatizáció után is megtarthatta tisztségét sőt még jelentős tulajdonrészt is szerzett a vállalatban. A bank hálózata később kiterjedt a környező országokra is, és jelenleg már az európai régióban több országában is komoly presztízst tett szert. 2004-ben 75 százalékos tulajdont vásárolt a Magyar Lőszergyártó Rt.-ben. Nathaniel Rothschilddel 2005-ben megvásárolta a Demján Sándor vezette TriGránit Rt. 25 százalékos tulajdonhányadát.

Emellett cégbirodalmának kiemelkedő része a Bonafarm Csoport, melyet már nagyobbik fia irányít, ahol 27 ezer hektáron bérelt mezőgazdasági tevékenységet folytatnak. A Bólyi és Dalmandi Mezőgazdasági Zrt.-k, a Sole-Mizo tejipari vállalat, a Pick Szeged Zrt., a bábolnai takarmánykeelő, a Csányi Pincészet és az évi egymillió sertés feldolgozására alkalmas mohácsi vágóhíd is a tulajdona. Ingatlanbefektetései nagy bevételt hoznak, továbbá a Westend Zrt. is 10 százalékos osztalékot biztosít

számára évente. Ezek alapján, illetve országos bankjának köszönhetően talán az ő neve a legismertebb Magyarországon.

Az 1990-es évek másik ismert neve az erdélyi születésű **Bige Lászlóé**, aki nemzeti család sarja. Szüleitől a szocializmus során mindent elvettek, családjából aki tehette emigrált. Ő időközben elvégezte a Kolozsvári Egyetem gyógyszervegyészeti szakát. A rendszerváltás előtt huszonévesen egy jobb életet remélve Magyarországra települt, Dombrádra édesanyjához, ahova családgyegetítés címén kiutazási engedélyt kapott. Egy kamion bútorral érkezett hazánkba, ahol vegyész-mérnöként azonnal alkalmazták volna, de ő inkább 5 évig a dombrádi kajak-kenu szakosztály edzője lett. A trénerkedés mellett üzletelni kezdett, a nővére segítségével többek között használt nercbundákat hozott Hollandiából fillérekért, majd az oroszoknak gyümölcsöt és használt autógumit szállított, melyért cserébe, barterbe olykor pecsenyebárányt kapott. E mellett Nagyváradról műtrágyát, mosószer- és üvegipari alapanyagokat, nátrium-karbonátot, szódát kezdett importálni. Hamarosan kizárólagosságot kapott a gyártól, ahonnan szállított, majd 1996-ra a vegyiparban ő bonyolította le a legnagyobb forgalmat Románia és Magyarország között. Ezen üzletágban látta a jövőt, így 1997-ben a Tiszamenti Vegyiművek egy részét a privatizáció keretében megvásárolta. Jelenleg nagy tulajdonrészrel rendelkezik a Nitrogénművek Zrt.-ben, illetve a tavalyi évben komoly összegért értékesítette a Kite Zrt.-ben lévő tulajdonhányadát. Bige László és fiai immár egy tíz országot átfogó céghálót irányítanak.

Egy igazi sikertörténetnek tekinthető **Széles Gábor** pályája is, ami azt mutatja, hogy az igazi, tudatos, tervezett munka meghozza a gyümölcsét. Széles a villamosmérnöki diplomáját a Budapesti Műszaki Egyetem Villamosmérnöki Karán szerezte, majd a Harvard Egyetem executive management programja keretében folytatta tanulmányait. 1981-ig a Eötvös Loránd Geofizikai Intézet tudományos munkatársaként, majd fejlesztési osztályvezetőjeként dolgozott. Első vállalkozása 1981-ben indult, ami 1983-tól GMK-vá, 1985-től kisszövetkezetté, 1990-ben részvénytársasággá alakult át, mára több cég csoportosulása. 1991 óta a Videoton Holding Rt.-t alapító tulajdonosaival közösen vezetik, birtokolják a céget. 1996 szeptemberétől egyúttal az Ikarus Rt. igazgatótanácsi elnöke is. 2005-ben ECHO Hungária néven megalapította az első magyarországi gazdasági televíziós társaságot, amelynek többségi tulajdonosa. 2005 szeptemberében megvette a Magyar Hírlapot kiadó céget is. 2013-ban nagy hullámokat kavart energia cella találmánya, mellyel kapcsolatban kijelentette, hogy a jövőt a villamos energia jelenti majd, mint tiszta, környezetkímélő energia.

A rendszerváltozást követő privatizáció nyerteseinek az egyik legjobb példája **Leisztinger Tamás**, aki egy terézvárosi értelmiségi családban született. Karrierje az iskolai matematika és fizikaversenyeken elért sikerektől az ELTE TTK elméleti fizika szakáig vezetett, melyet el is végzett. 1994–95-ben javában folyt az állami tulajdon értékesítése kárpótlási jegy ellenében, melyben komoly szerepet vállalt, huszonévesen a milliárdosok közé robbant, mint fizikusból lett vállalatfelvásárló. Egy ideig résztulajdonosa volt a BÁV-nak, a Zalakerámiának, de érdekeltségi körébe tartozott a Pick és a Herz szalámgyár is. Az utóbbi négy év inkább vagyonszőkenést hozott számára. Napjainkban többek között a Hunguest Hotels Zrt.-ben, a Forrás Nyrt.-ben és az Arago Zrt.-ben van komoly tulajdonosi hányada.

Wáberer György 1986 és 1994 között a Volán Tefu Rt. Alkalmazásában állt, mint számítástechnikai irodavezető. 1994-ben sikeresen levezényelte a kimagaslóan veszteséges Volán Tefu privatizációját, és a cégben vezérigazgatóvá lépett elő. Amikor a céget átvette, az éves veszteség több mint 500 millió forint volt, míg az adósságállomány több mint 1,2 milliárd forint. Irányításával sikerült megszüntetni a csődhelyzetet, és megteremteni a pénzügyi stabilitást. A Volán Tefu Rt-t a csődhelyzetből három év alatt tette nyereségesé. Taktikája az volt, hogy a gazdasági eredmények 95 százalékanak visszaforgatásával fejlesztette a járműparkot, és az egyre újabb vállalatok, vállalkozások felvásárlásával elérte, hogy cége piacvezetővé lépjen elő a nemzetközi szállítmányozás, a közúti fuvarozás, a logisztikai és a vám-szolgáltatások területén. 2008-ban Kedves Ferencceel megalapították a Wabard nevű céget, amelyből később Kedves kiszállt, így Wáberer azt átkeresztelte, mely vállalat 2013-ban rekordbevételt ért el. Jelenleg a 23 tagvállalatból álló Wáberer's Csoport elnöke és a Wáberer's Holding Zrt vezérigazgatója. A MÁV Rt.-vel közösen Budapesten létrehozta Közép-Európa legnagyobb komplex logisztikai központját, a Budapest Intermodális Logisztikai Központot, amelynek egyik fő tulajdonosa.

A harmadik csoport

Az elsők között a harmadik csoportban az új feltörekvők között a 2015-ös év abszolút leggazdagabb magyarját, **Gattyán Györgyöt** mutatom be, aki 1988-ban érettségizett, majd a Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Karán tanult. 2003-ban létrehozta a Livejasmin.com nevű, streaming technológiára épülő, felnőtt-tartalom szolgáltatást nyújtó webkamerás oldalt, ami napjainkban a világon a felnőtt tartalmat kínáló weboldalak közül a legnagyobb forgalmat generálja. Az internet mellett filmes cégekbe is sok pénzt fektet, illetve producerként több alkotásban is bemutatkozott. Az ideje nagy részét az Egyesült Államokban tölti, annak ellenére, hogy több cége még mindig budapesti székhellyel bír.

Egy másik fiatal egyéniség, **Felcsuti Zsolt**, aki a műszaki szakközépiskolai érettségi megszerzése után közgazdaságtant tanult. Először külkereskedelmi üzemgazdász, marketing szakközgazdász diplomát, majd közgazdász PhD fokozatot szerzett. Miután éveket dolgozott Svájcban egy kereskedő cégnél értékesítés és marketing menedzserként, visszatért Magyarországra, hogy átvegye édesapjának a fém- és műanyagipari termékek gyártására szakosodott vállalkozását. A cég az ő vezetése alatt komoly fejlődésen ment keresztül a saját tőkéjéből, és mára egy sokoldalú, az egész világon megtalálható, komoly nemzetközi vállallattá vált. Többnyire már ő sem tartózkodik ideje nagy része alatt Magyarországon.

Vállalkozását tekintve a fiatalabbak között érdemel említést **Anka György** is. 12 éves korában találkozott az első számítógéppel, majd Lakitelken tagja lett a számítógépes szakkörnek. Először egy bérszámfejtési programot írt. 21 évesen az Uproarnál dolgozott, majd 1998-ban megalapította első vállalkozását 3am Labs néven. 2002-ben megkereste Michael Simont, hogy segítsen a LogMeIn elődjének, a RemotelyAnywhere-nek az üzleti oldalát fejleszteni. Ebből a munkából aztán 2003-

ban Budapestről világhódító útjára indult a LogMeIn, amely amerikában az elmúlt években egy igazi startup vállalkozássá vált.¹⁵

Ugyancsak új feltörekvőnek mondható **Nyerges Zsolt** is, aki 1986-ban érettségizett a szolnoki Verseyhy Ferenc Gimnáziumban, majd 1992-ben a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán diplomázott, melyet követően 1992-től ügyvédjelölt volt Szolnokon, majd 1994-től már mint önálló ügyvéd tevékenykedett. A jogi pálya mellett a 2009-ben alakult, Class FM-et működtető Advenio Zrt. főtulajdonosa volt, majd 2010 áprilisától a Heti Választ és az Advenio Zrt.-n keresztül a Class FM-et is birtokló Infocenter.hu 52 százalékos tulajdonosa, ezek mellett igazgatósági tagsággal rendelkezett az IKO Média tulajdonában lévő RTL Klubban is.

Az 1. táblázat (ld. a tanulmány végén lévő függelékben) adatai alapján látható, hogy az első kategóriába tartozó elittagok vagyona már 2002 előtt is nagy volt, ami az évek folyamán köszönhetően a gazdasági folyamatoknak és a megfelelő üzletpolitikának egyre csak nagyobb lett, míg a fiatalabbak csak folyamatosan zárkóztak fel, illetve láthatóan a legújabb generáció ugrásszerű léptékkal halad előre.

Az életutak és a karrierök összevetése során látható, hogy minden szereplő magasan kvalifikált és az általa végzett munkában igen szakképzett. Az elemzett több évet felölelő kutatásokból kitűnik, hogy az ezredfordulóig többnyire olyan személyeket találunk a leggazdagabbak listáján, akik a szocialista nagyvállalatok, illetve az államigazgatás csúcspozícióiban tettek szert személyes kvalitásokra, emberi kapcsolatokra, melyeket később jól kamatoztattak, de az elmúlt tíz évben már azok száma kezdett el emelkedni, akik a felsőfokú képzésben szerzett tudást kamatoztatták.

A privatizáció ugyan hatékony eszköze volt a az egyéni-vagyonfelhalmozásnak, de az elemzett életutaknál nem, vagy csak kis mértékben igazolható, hogy a tagok, szemben a közvélekedéssel az által, vagyis az állami vagyon első kézből való megvásárlása útján gazdagodtak volna meg. Az 1989 előtti nagyvállalatok vezetői végül nem tudták megszerezni maguknak a legértékesebb állami cégeket, továbbá pártfunkcionáriusból vagy szocialista nagyvállalat első számú vezetőjéből milliárdosnak lenni más posztszocialista országban sem sikerült senkinek. A rendszerváltozás előtti kisvállalkozók közül is csak keveseknek sikerült igazi nagyvállalkozóvá válni.¹⁶

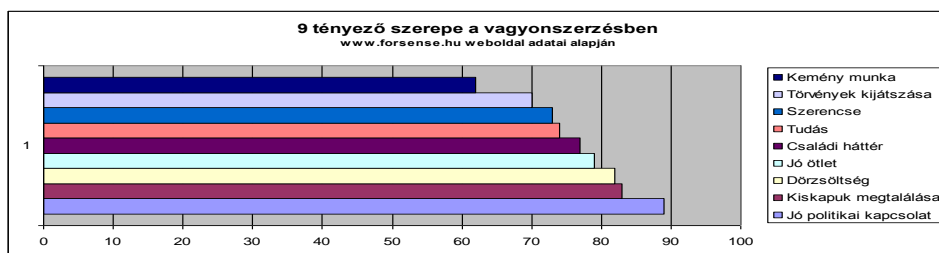
Meghatározó személyek

Figyelve a híreket láthatjuk, hogy napról-napra változik a magyar politikai vezetés, ami aztán a politikai és a gazdasági erőhatásokat hol ide, hol oda mozditja el. A 2010-es kormányváltás alaposan átrajzolta az erősort, ami aztán a 2014-es választást követően csak kis mértékben formálódott tovább, ami egyúttal azt jelzi, hogy a befolyás szempontjából manapság már fontosabb szerepet játszik a politikai pozíció, mint a kézzel fogható vagyon.

¹⁵Startup alatt egy olyan tudásintenzív vállalkozást értenek, amely kis tőke- és munkabefektetéssel is gyors növekedést produkál.

¹⁶MIHÁLYI PÉTER: A magyar privatizáció enciklopédiája. Bp., 2010. 818.

Az előbbiekkal egy a Forsense által 2007-ben végrehajtott közvélemény kutatás hozható párhuzamba, ahol arra kerestek választ, hogy a közvélekedés szerint minek van abban szerepe, hogy valaki jelentős vagyona tehet szert.



1. ábra: 9 tényező szerepe a vagyonszerzésben (% , 2007).
Forrás: A www.forsense.hu weboldal 2007-es kutatási anyaga alapján

Konklúziók

A magyar elit társadalmi összetételére az 1989-es rendszerváltozás nem volt olyan erőteljes hatással mint gondolnánk, hosszabb távon inkább a generációváltások változtatták meg a szegmens összetételét. Az ezredfordulóig azt lehetett látni, hogy a régi elit igyekezett lépést tartani a változásokkal, és lehetőség szerint tartani a helyzetét, de erre az ezredforduló után, főleg attól minél távolabb kerülve már kevésbé van esélye. A gazdasági elit vonatkozásában is inkább csak a tudatos és kiszámított orientációjú tagok voltak képesek egzisztenciájuk növelésére.

Tanulmányomban továbbá arra kerestem a választ, hogy a rendszerváltozás előtt, illetve után milyen tényezők determinálták az elitbe kerülés útjait, különös tekintettel a gazdasági elitre vonatkozóan, továbbá ezen szegmens vonatkozásában a tagok korábbi társadalmi pozíciói, kapcsolati tőkéi és személyes rátermettségük mennyiben és hogyan befolyásolták az elit pozícióba kerülésük folyamatát.

Ezzel kapcsolatban a karrierutak bemutatása és a vagyoni helyzetek elemzése kapcsán ezen szegmensben a generációk között valóban megfigyelhető volt egyfajta kontinuitás, hiszen akik a rendszerváltás előtt is komoly vállalkozóként, vagy állami vezetőként tevékenykedtek, azt követően is sikereket értek el, függetlenül attól, hogy a privatizáció során milyen lehetőségekhez jutottak. Továbbá az is kiderült, hogy szemben a közvélekedéssel a privatizáció során annyira nem volt egyszerű nagy vagyonhoz jutni, hiszen komoly verseny folyt, de ha mégis, az még nem jelentette automatikusan az elit soraiba lépést.

A magyar gazdasági elit ma már teljesen más formában jelenik meg, mint 25 évvel ezelőtt tette. Az önképe, és a kifelé mutatott képe is egy merőben más képet vázol fel, tagjai elit pozíciójukat már életmódjukban és életkörülményeikben is egyértelműen kifejezésre juttatják. Mentalitásuk változott, ami egyfelől annak köszönhető, hogy ez a szegmens is professzionalizálódott, illetve köszönhető annak is, hogy ez már egy fiatalabb összetételű, ambiciózusabb, érzékenyebb csoport, ami nem csak lokális szinten figyelhető meg.

Összességében azonban visszatérve az elit fogalmának magyarázatához, érezzük, hogy kevés az az ember aki példát mutat, jó példát, és ezzel az állampolgárok-

nak egy olyan életstílust vázol fel ami elérhető, és amellyel társadalmunk lépést tudna tartani a környező országokkal. Erre pedig nagy szükség lenne, mert a társadalom egyre jobban szétszakad, ami elégedetlenséghez vezethet, márpedig ha elértünk pozitív eredményeket, akkor azokat igenis meg kell őrizni, és azokkal az utókornak egy jobb életet biztosítani.

Függelék

Nevek / évek	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Várszegi Gábor	40	46	40	38	50	90	74	85	10 0	12 0	12 5	11 0	13 0	14 0
Demján Sándor	30	45	50	65	80	26 0	14 0	14 5	14 0	15 0	10 5	90	91	14 6
Nagy Elek	25	27	29	35	44	48	51	45	43	29	16	23	25	24
Bige László	20	22	25	29	40	43	65	39	40	76	11 0	13 0	14 5	10 3
Veres Tibor	25	30	30	31	35	36	64	65	68	73	79	83	86	71
Csányi Sándor	15	17	30	70	90	14 0	50	90	12 0	15 5	13 5	13 5	15 0	15 9
Leisztinger Tamás	27	35	37	39	52	70	69 ,5	74	80	85	81	77	79	72 ,5
Széles Gábor	38	32	50	54	58	62 ,5	70	71	73 ,5	75	79	83	88	10 4
Wáberer György	12	20	24	31	35	37	56	48	49	60	66	72	73	77
Futó Péter	12	13 ,5	16	18	21	30	40	38	41 ,5	45	45 ,5	49	49 ,5	50
Sinkó Ottó	12	12	17	18	19	21	24	27	29	32	33	35	38	40
Dunai György	6	6	9	11	30	36	37	31	30	30	29	29	30	30
Kovács Gábor	10	15	15	15	22	25	40	40	41	41	42	40	40	42
Simicska Lajos	-	-	1, 8	7, 5	11	17	20	40	35	38	41	48	43	45
Spéder Zoltán	-	-	-	-	12	17	25	18	28	26	21	18	22	25
Anka Márton	-	-	-	-	-	-	-	-	50	62	90	45	39	38
Töröcskei István	-	-	-	-	-	-	-	-	11	12	13	14	14	16
Gattyán György	-	-	-	-	-	-	-	-	-	33	98	11 8	13 5	17 4
Kasza Lajos	-	-	-	-	-	-	-	-	-	31	38	47	53	74
Felcsuti Zsolt	-	-	-	-	-	-	-	-	-	25	27	30	45	49
Rákosi Tamás	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	75	79	78
Nyerges Zsolt	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12	17

1. táblázat. Vagyoni helyzet alakulása 2002-2015 (Milliárd Ft, 2015).

Forrás: A számok nyilvánosan elérhető forrásokból kerültek kigyűjtésre (HVG, NAPI.hu, Forbes, Századvég).